

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

**СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.1 МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТАРИХЫ,
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ**

1470.	Асылбекова А.А.	Правовое регулирование искусственного интеллекта: зарубежный опыт и перспективы для Казахстана	6308
1471.	Аширбекова А.Б.	Қазақстан Республикасында Ұлттық алдын алу тетігі жүйесі	6314
1472.	Амирова Б.К.	Қазақстандағы жинақтаушы зейнетақы заңнамасының тарихи эволюциясы	6316
1473.	Бейбітұова І.Б.	Медицина қызметкерлерінің құқықтық жауапкершілігі	6319
1474.	Байтерекова К.Б., Ескендерова Г.Т.	Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік сақтандыру жүйесінің қазіргі жағдайы	6323
1475.	Егежанова Д.Р.	О влиянии нормативной практики Верховного суда Республики Казахстан на административное судопроизводство	6326
1476.	Есентемирова А.М.	Некоторые вопросы становления законодательства о высшем и послевузовском образовании в Республике Казахстан	6330
1477.	Еркін Ә.	Коррупция и правовые методы борьбы с ней	6340
1478.	Жармаханбетова Б.А.	Права коренных народов и недропользование: проблемы соблюдения и защиты прав при добыче природных ресурсов на их территориях	6345
1479.	Жолдасбек М.Б.	Қазақстан Республикасындағы Конституциялық реформа: өзгерістерді талдау және олардың құқықтық жүйеге әсері	6348
1480.	Жеңіс Е.Е.	Салық заңнамасын жетілдіру мәселелері	6353
1481.	Жанаев Е.А.	Роль морали в правовых решениях и законодательных актах	6357
1482.	Кажтай А.Н.	Қауіпті құқықбұзушылықтардың қоғамға әсері	6360
1483.	Карсибек С.А.	ҚР Алқабилер сотының құқықтық жағдайы және шетел мемлекеттерімен салыстырмалық ерекшеліктері	6364
1484.	Көбеген А.М.	Әлеуметтік әл-ауқат пен қоғамның өркендеуінің құқықтық аспектілері	6367
1485.	Кошкенбек Б.Б.	Шетелде оқыту бағдарламаларын құқықтық реттелуі	6371
1486.	Қалыбаева А.Ә.	Қазақстандағы жаза қолданудың құқықтық санаға әсері	6377
1487.	Қалқазбек Н.Е.	Қазіргі заманғы құқық саласының өзекті мәселелері мен даму перспективалары	6380
1488.	Маликов Ж.Н.	Қазақстан Республикасының Конституциялық сот институтының қалыптасуы және қызметі	6383

1489.	Маратов А.Б.	Роль юристов защиты прав юридических лиц	6385
1490.	Отыншиева Г.	Құқықтық сана және мәдениеттің арақатынасы	6387
1491.	Роман К.Д.	Законодательные основы обеспечения информационной безопасности детей в Казахстане: вызовы цифровой эпохи	6390
1492.	Сұңғатов С.С.	Цифрландырудың азаматтардың әлеуметтік-экономикалық құқықтарын іске асыруға тигізетін ықпалы	6392
1493.	Салиханов А.Б.	Социальные барьеры реинтеграции бывших заключённых в Казахстане: причины стигматизации и пути преодоления	6396
1494.	Турегелдиев Б.У.	Жоғарғы соттың нормативтік қаулыларының құқықтық алаңдағы ықпалы	6402
1495.	Тәуірғалиева А.Б.	Киберқауіпсіздік: қылмыстардың алдын алу және заңнамалық шаралар	6405
1496.	Табанова Ж.А.	Защита прав женщин: международный аспект	6409
1497.	Тәжі Ә.Т.	Цифровизация прав граждан РК	6413
1498.	Тигай Б.А.	Проблемы налогового правоприменения в РК	6415
1499.	Шоманова К., Ясинова Д.	Адам құқықтарының қорғалуы және заңнамалық реттелуі	6423
1500.	Ібіжан Г.Ә.	Проблемы организации правовой помощи детям с ограниченными возможностями здоровья	6427
1501.	Yagmussova A.F.	The concept and types of social guarantees and the grounds for their provision under labor legislation	6431

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.2 АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ

1502.	Алмагамбетов М.	Кәсіпкерлердің құқықтары мен оның қорғалуы	6436
1503.	Булатова Л.Б.	Жасанды интеллектпен жасалған туындылардың құқықтық мәртебесі	6440
1504.	Ибрашев А.М.	Искусственный интеллект в трудовом праве: перспективы, риски и возможности	6443
1505.	Искаков Р.А.	Правовая природа договора о государственных закупках товаров в Республике Казахстан	6446
1506.	Көбеген А.М.	Әлеуметтік әл-ауқат пен қоғамның өркендеуінің құқықтық аспектілері	6452
1507.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен	6456

		өзекті мәселелер	
1508.	Нургалиева М.Е.	Трудовые права женщин и равенство на рабочем месте. Дискриминация как барьер для экономического прогресса	6459
1509.	Рустами-Кадырбекова Ж.	Ретроспективный анализ правового регулирования в области социального обеспечения	6464
1510.	Сураганова Д.Д.	Правовое регулирование игорного бизнеса в Республике Казахстан	6468
1511.	Третьяк М.В.	Тенденция к сокращению рабочего времени в развитых странах: баланс между производительностью и качеством жизни	6471
1512.	Третьякова Ж.В.	К вопросу имущественных правоотношений родителей и детей по законодательству Республики Беларусь	6475
1513.	Тыныбек кызы А.	Гибкие формы занятости в Казахстане и Кыргызстане: правовое регулирование дистанционной работы и самозанятости	6478
1514.	Тюлегенова А.А.	Правовые аспекты использования земли	6481

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.3 ҚЫЛМЫСТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУ ТҮЛҒАНЫҢ, ҚОҒАМ МЕН МЕМЛЕКЕТТІҢ МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУДЫҢ МЕХАНИЗМІ РЕТІНДЕ

1515.	Азенова С.Р.	Сот сараптамасын тағайындау мен жүргізу: қылмыстық процестегі маңызы және жетілдіру жолдары	6485
1516.	Абдықадыр А.Б.	Қылмыстық әділет жүйесіндегі цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект	6488
1517.	Байносерова А.Г.	Қолжазба сараптамасы дәлелдеу құралы ретінде: жаңа әдістер мен шешілмеген мәселелер	6495
1518.	Бахыт І.Б.	Уголовное судопроизводство как механизм защиты интересов личности, общества и государства	6500
1519.	Жакишева Д.К.	Арнайы білім және оларды қылмыстарды тергеу кезінде қолдану нысандары	6504
1520.	Жұмадулла Қ.Ф.	Жасанды интеллект пен криминалистика: қылмысты ашудағы жаңа дәуір	6508
1521.	Маратова А.М.	Понятие судебно-биологической экспертизы и ее значение для установления обстоятельств уголовного дела	6510
1522.	Шариф М.Қ.	Психологиялық портретті құру: сот сараптамасында қолдану тәжірибесі	6514
1523.	Жунусов Д.С.	Совершенствование качества судебных экспертиз: организационно-правовой подход	6517
1524.	Khamidullina R.	Jury Trials in the Criminal Justice System: A Comparative Analysis of the U.S. And	6520

		Kazakhstan Models	
1525.	Киікбай Б.С.	Онлайн алаяқтық қылмыстық құқық бұзушылықтарын тергеп-тексерудің өзекті мәселелері	6523
1526.	Салимжуаров Г.Ф.	Перспективы использования искусственного интеллекта в производстве судебных экспертиз	6528
1527.	Серіктай Н.Ө.	Тергеушінің жеке басының кәсіби-психологиялық сипаттамасы	6531

**СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.4 ҚЫЛМЫСТЫҚ САЯСАТ ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМА:
ЗАМАНАУИ СЫН-ҚАТЕРЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ**

1528.	Адильхан Х.Б.	Қылмыс пен жазаның психологиялық қырлары: кінә және жауапкершілік сезімі	6536
1529.	Арзанбекова К.Қ.	Геноцид және оның халықаралық құқықтағы орны	6538
1530.	Ахметжанова А.А.	Правовое обеспечение информационной безопасности Республики Казахстан: вызовы и перспективы	6540
1531.	Айзак А.Ж.	Әлеуметтік факторлар мен экономикалық қысымның қылмысқа ықпалы	6544
1532.	Әжібекова А.Е.	ҚР жасөспірімдер арасындағы буллингке қарсы шаралар мен шетелдік тәжірибе	6546
1533.	Болатбекова А.А.	Қылмыс пен жазаның қоғамдағы әлеуметтік-мәдени ықпалы	6552
1534.	Бөлебай А.Б.	Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық қылмыстарының алдын алу мәселелері	6555
1535.	Дүйсен Қ.А.	Адам саудасының құрбандарын анықтау және қорғау механизмдері	6563
1536.	Карсибек С.А.	Жыныстық қолсұғылмаулыққа қарсы жасалған қылмыстардың латенттілігі: себептері және шешу жолдары	6566
1537.	Кенеспек Д.М.	Қазақстан Республикасындағы қылмыстардың қайталану себептері мен алдын алу жолдары	6569
1538.	Кийкбай Н.К.	Жалған ақпарат тарату және оның қылмыстық-құқықтық салдарлары: ақпараттық кеңістікте қауіпсіздік пен жауапкершілік мәселелері	6572
1539.	Кожанова Д.Р.	Реформа уголовного законодательства Республики Казахстан: анализ реализации положений концепции УК 2014 года через призму десятилетнего опыта	6575
1540.	Көбейсін Ө.Т.	Кінә мен оның қос нысаны: қазіргі қылмыстық құқықтағы ерекшеліктер мен проблемалар	6578
1541.	Койчубекова А.А.	Уголовная ответственность за	6580

		насильственные действия сексуального характера	
1542.	Қабдылова А.Қ.	Кибербуллингтың алдын алудың құқықтық мәселелері	6585
1543.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен өзекті мәселелер	6590
1544.	Орынбай Ш.А.	Кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауапкершілігі	6593
1545.	Сайлаубек М.Ж.	Қылмыстық құқықтағы өзін-өзі қорғау шегінің әлеуметтік және құқықтық аспектілері	6597
1546.	Төрехан А.Ә.	Тұрмыстық зорлық-зомбылық; қылмыстық жауаптылық және әділ жаза тағайындау мәселелері	6600
1547.	Тюлегенова А.А., Куатова Р.Е.	Совершествование превентивных мер в рамках реализации антикоррупционной политики в РК	6607

СЕКЦИЯ БӨЛІМІ 10.5 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖАРИЯ ҚҰҚЫҚ: ЖАҢА ҚАУІП-ҚАТЕРЛЕР ТЕГЕУРІНДЕРІ

1548.	Алиев Е.	Правовое регулирование международных железнодорожных перевозок в Республике Казахстан	6611
1549.	Аршабаева Р.С.	Заманауи құлдықпен күрестегі халықаралық құқықтың тиімділігі мен мәселелері	6616
1550.	Данияр Ә.А.	Роль международных организаций в урегулировании вооруженных конфликтов	6620
1551.	Кабдрахманов А.Е.	Анализ правового регулирования защиты прав трудовых мигрантов: опыт Казахстана и России в контексте международных стандартов	6626
1552.	Qodirova T.R.	The role of the United Nations High Commissioner for refugees in protecting refugee rights	6631
1553.	Медетова М.Б.	Азаматтық авиациядағы алғашқы халықаралық қауіпсіздік стандарттары: пайда болу және тарихи негіздері	6634
1554.	Мыктыбаева Д.А.	Регулирование вопросов трудовой деятельности трудящихся-мигрантов в международных соглашениях Республики Казахстан	6640
1555.	Мырзаханов Ә.Е.	Қазақстан Республикасындағы ресми наградалар жүйесі: толықтырулар мен өзекті мәселелер	6645
1556.	Рублевский А.А.	Этическая дилемма статуса эмбриона	6648
1557.	Тулеген А.С.	Правовые проблемы назначения и исполнения наказания в деятельности международных уголовных трибуналах ad hoc	6652

**10.6 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОММЕРЦИЯЛЫҚ АРБИТРАЖ ЖӘНЕ ЦИФРЛАНДЫРУ
ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚ**

1558.	Акынов Д.М.	Правовые механизмы обеспечения исполнения обязательств государствами-членами ЕАЭС	6657
1559.	Ануарбек А.	Применение блокчейн-технологий в международном коммерческом арбитраже: правовые вызовы и перспективы	6661
1560.	Жаксылыков К.К.	Особенности правового регулирования отношений, возникающих из международного договора купли-продажи товаров	6665
1561.	Каримова Ф.Х.	Защита персональных данных в международном частном праве	6669
1562.	Мирзоева М.М.	К вопросу о сущности деловой репутации	6675
1563.	Раджабов М.Д.	Трудовые права иностранных граждан в международном частном праве	6679

10.7 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ БҰҰ-НЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУ МАҚСАТТАРЫ

1564.	Ануарбек А.	Международное экологическое правосудие: теоретические основы и практические аспекты	6683
1565.	Burieva M.S.	The role of international organizations in regulating the use of water resources of transboundary rivers and lakes	6687
1566.	Nasreddinzoda N.	The role of regional organizations in achieving the SDGs: international legal aspects	6691
1567.	Шалгымбаева А.Н.	Комиссия международного права ООН: регулирование экологических аспектов вооруженных конфликтов	6693

СЕКЦИЯ 11**АРХИТЕКТУРА И СТРОИТЕЛЬСТВО****ПОДСЕКЦИЯ 11.1 СТРОИТЕЛЬСТВО**

1568.	Аманжолова Ш.Ф.	Қарқынды құрылыс жағдайындағы Астана қаласының жер асты сулары деңгейінің өзгерісін болжау	6698
1569.	Батирбекова А.Т.	Численное моделирование работы стены в грунте с распорной системой в условиях плотной застройки	6702
1570.	Бекетов Д.Н.	Энергоэффективность в строительстве: симуляция влияния ориентации зданий на потреблении энергии в Астане	6707

ҚЫЛМЫС ПЕН ЖАЗАНЫҢ ҚОҒАМДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ЫҚПАЛЫ

Болатбекова Ажар Алматқызы

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, заң факультеті

«Сот-прокурорлық және тергеу криминалистикалық қызметі»

мамандығының I курс студенті

azharbolatbalwww@ghh@gmail.com

Ғылыми жетекші: заң ғылымдарының кандидаты, Ашимова Э.А.

Қоғам — адамдардың бір-бірімен өзара әрекеттесуінен қалыптасатын күрделі жүйе. Осы жүйенің тұрақтылығы мен дамуы белгілі бір құқықтық және моральдық ережелердің сақталуына тікелей байланысты. Бірақ бұл ережелер бұзылған жағдайда, яғни қылмыс жасалғанда, қоғам мен адам арасындағы байланыс әлсірей бастайды. Бұл сәтте қоғам жауап ретінде жаза қолданады. Қылмыс пен жаза – тек құқық саласының ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік және мәдени зерттеудің де маңызды объектілері. Қылмыс — қоғамдағы теріс әрекеттердің көрінісі болса, жаза — осы әрекеттерге қоғам тарапынан берілетін институционалдық жауап. Бұл екеуі бір-бірімен тығыз байланысты және өзара ықпал етеді. Бір жағынан, қылмыстың табиғаты түсіну – әлеуметтік құрылымдар мен мәдени нормаларды зерделеуге мүмкіндік берсе, екінші жағынан, жазаның сипаты қоғамның құндылықтық бағыттарын, әділеттілік туралы түсінігін көрсетеді. Зерттеудің өзектілігі қазіргі заманғы жаһандану жағдайында қылмыстың сипаты мен түрлерінің өзгеруіне, жаңа қауіптер мен әлеуметтік қиындықтардың пайда болуына байланысты артып отыр. Әсіресе, жастар арасындағы девианттық мінез- құлық, интернеттегі алаяқтық, есірткі айналымы сияқты қылмыс түрлерінің көбеюі қоғамда алаңдаушылық тудыруда. Сонымен қатар, жазалаудың формалары мен әдістері туралы пікірлер де өзгеруде — біреулер қатаң жаза қажет десе, енді бірі гуманистік, түзетуге бағытталған тәсілдерді қолдайды. Осы ғылыми жобаның мақсаты — қылмыс пен жазаның қоғамдағы әлеуметтік және мәдени ықпалын зерттеу, олардың құқықтық емес, философиялық, мәдени және тәрбиелік мәнін ашу. Зерттеу барысында социологиялық, салыстырмалы және мәдениеттанулық әдістер қолданылды.

Қылмыс — бұл тек заң нормаларын бұзу ғана емес, сонымен қатар қоғамдағы терең әлеуметтік қайшылықтардың көрінісі. Ол белгілі бір әлеуметтік жағдайлардың, мәдени әсерлердің және адам психологиясының жиынтығы ретінде қарастырылуы қажет. Эмиль Дюркгейм қылмысты “қоғамның табиғи және ажырамас бөлігі” деп сипаттаған. Оның ойынша, қылмыс – девианттық мінез-құлықтың бір формасы ретінде әрбір қоғамда міндетті түрде болады және әлеуметтік нормалардың өзгерісіне ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда, қылмыс – тек құқықбұзушылық емес, сонымен қатар әлеуметтік динамиканың белгісі. Қылмыс көбіне әлеуметтік теңсіздік, маргиналды тәртіп, білім беру деңгейінің төмендігі, отбасы институтындағы дағдарыс сияқты факторлармен тығыз байланысты. Бұл құбылыстар адамның қоғамнан шеттетілуіне, заңды жолмен мақсатқа жете алмауына әкеліп, оны девианттық, тіпті қылмыстық әрекеттерге итермелеуі мүмкін. Роберт Мертонның аномия теориясы осы тұжырымды тереңдете түседі. Оның айтуынша, қоғам адамдарға белгілі бір әлеуметтік мақсаттарды ұсынады, бірақ барлық адамға бұл мақсаттарға жетудің заңды жолдары бірдей қолжетімді емес. Бұл сәйкессіздік “аномия” деп аталатын әлеуметтік күйге әкеледі, ал аномия жағдайында қылмыс көбеюі мүмкін. Қазіргі замандағы қылмыстардың күрделенуі, оның ішінде киберқылмыс, қаржылық алаяқтық және жастар арасындағы құқықбұзушылықтар қылмыстың әлеуметтік бейнесін күрделендіре түсуде. Осыған байланысты қылмысты түсіну үшін құқықтық анықтама жеткіліксіз. Оны әлеуметтік, мәдени,

экономикалық контексте қарастыру қажет. Ал енді қылмыстың шығуының әлеуметтік жағын қарайтын болсақ:

Әлеуметтік теңсіздік – экономикалық және әлеуметтік ресурстардың әділетсіз бөлінуі адамдарды қылмысқа итермелеуі мүмкін.

Жұмыссыздық – табыс көзі болмаған жағдайда кейбіреулер заңсыз әрекеттерге барады.

Маргиналды ойлау – қоғамнан шеттетілген адамдар өздерін «артық» сезініп, девианттық мінез-құлық көрсетуі ықтимал.

Отбасылық дисфункция – тәрбие мен бақылаудың болмауы жастарды қылмыстық әрекеттерге итермелеуі мүмкін.

Білім деңгейінің төмендігі – білімсіздік еңбек нарығында қиындықтар тудырып, жастарды қылмысқа тартуы мүмкін.

Қоғамдық құрылымдардағы ақаулар – әлеуметтік қызметтердің жеткіліксіздігі адамдардың өмір сүру деңгейіне әсер етіп, қылмысқа себеп болады. Қылмыс пен жаза мәселесіне байланысты әлеуметтік реформалар – қылмыстың алдын алу, жазаны жеңілдету, жазаланушыларды қоғамға бейімдеу және құқықтық мәдениетті арттыру бағытында жүргізіледі.

Қазақстандық және халықаралық тәжірибеде бұл салада бірқатар маңызды қадамдар жасалған. Төменде солардың нақты мысалдары:

Қазақстан тәжірибесі:

Пробация қызметінің енгізілуі (2016 жылдан бастап): Пробация — жазаны өтеудің баламалы түрі. Бұл жүйе сотталған адамды түрмеге қамаудың орнына, арнайы бақылауда қоғамда өмір сүруге мүмкіндік береді. Бұл – әлеуметтендіру мен түзетуге бағытталған маңызды қадам.

Жазаны ізгілендіру реформасы (ҚР ҚК 2015 жылғы жаңа редакциясы): ҚР Қылмыстық кодексінде жеңіл және орташа ауырлықтағы қылмыстар үшін баламалы жазалар (қоғамдық жұмыстар, шектеу жазалары) көзделген. Бұл – адам құқығын қорғауға бағытталған гуманизация саясаты.

Ресоциализация орталықтары мен қайта әлеуметтендіру бағдарламалары: Түрмеден босатылған азаматтарға әлеуметтік көмек көрсету, жұмысқа орналасуға жәрдем беру, психологиялық қолдау көрсету — бұл да рецидивтің алдын алатын шаралар.

Жастарға арналған құқықтық ағарту бағдарламалары: Мектептер мен университеттерде құқықтық мәдениетті арттыру бағытындағы бағдарламалар енгізілуде (мысалы, «Құқық негіздері» пәні)

Халықаралық тәжірибе:

Норвегия: «Қайта әлеуметтендіру» моделі (Halden Prison): Норвегияда түрмелер жазалау емес, түзету мен қайта қоғамға бейімдеуге бағытталған. Мысалы, Halden түрмесінде сотталғандарға білімі мен дағдыларын дамытуға барлық жағдай жасалған.

Португалия: Есірткіге байланысты қылмыстарды декриминализациялау (2001 жылдан бастап): Есірткіні тұтынған адамдар түрмеге жабылмайды, олар емделуге және психологиялық көмек алуға жіберіледі. Бұл реформа есірткіге байланысты қылмыстарды едәуір азайтқан.

Нидерланд: Түрмелердің жабылуы (қылмыс деңгейінің төмендеуіне байланысты): Рецидивтің төмендігі мен баламалы жазалардың тиімділігінің нәтижесінде Нидерландыда бірқатар түрмелер жабылып, бос орындар басқа елдерден келген тұтқындарға берілуде.

Сингапур: Қатаң жазамен қатар әлеуметтік алдын алу саясаты: Мектептерде тәртіп пен мораль мәселелеріне үлкен көңіл бөлінеді. Сонымен қатар, жұмыссыздық пен кедейлікпен күрес мемлекеттік саясаттың басты бағыты.

Ал егер оны мәдени тұрғыдан қарастырсақ, онда жазаны мәдени код ретінде қарауға болады. Әр мәдениетте жазаның түсінігі мен оны қолдану әдістері әр түрлі болады, алайда олардың барлығының негізінде бір нәрсе тұрады: қылмысқа қатысты қоғамның әділеттілік

және моральдық стандарттары. Жазаның мәдени кодында кінә, ұят және жауапкершілік ұғымдары маңызды рөл атқарады. Кінә — адамның заң алдында мойындаған теріс әрекеті. Ұят — адамның өз әрекетіне ішкі моральдық баға беруі, ал жауапкершілік — бұл адамның әрекеттері үшін қоғамдық немесе құқықтық жауапкершілікті сезінуі. Қылмыс пен жаза түсініктері осы үш ұғымның арақатынасы арқылы қалыптасады. Әр қоғам өзінің моральдық және әлеуметтік құндылықтарын негізге ала отырып, жазалау әдісін анықтайды. Мысалы, бір мәдениетте қатаң жазалау әдістері (мысалы, өлім жазасы немесе физикалық жазалау) қолданылуы мүмкін, ал басқа бірінде гуманды тәсілдер, түзету жұмыстарын қолдану басым болады. Бұл айырмашылық қоғамның құндылықтар жүйесіне және оның әділеттілік туралы түсініктеріне тәуелді. Жазаның түрлері әртүрлі болуы мүмкін: физикалық жазадан бастап, айыппұлдар, түрмеге қамау, немесе қоғамдағы түзету жұмыстарын өткізу сияқты түрлері бар. Бұл жазалар қоғамның мәдениеті мен әлеуметтік құрылымына байланысты өзгеріп отырады. Жазаның мәдени коды қоғамның терең ішкі құрылымдарын, оның құндылықтар мен моральдық өлшемдерін, әділеттілікке деген көзқарасын көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Сманов А.Е. Құқық қорғау органдары. – Алматы: Жет жарғы, 2019.
2. Төлеубекова Р.А. Құқық негздер. – Алматы: Мектеп, 2020. Төреханов Е. Қылмыстық құқық. Жалпы бөлім. – Алматы: Жет жарғы, 2020.
3. Ибраева А.С., Ибраев Н.С. Мемлекет және құқық теориясы. – Алматы: Жет жарғы, 2021.
4. Баяндина Е.Ә., Шаймерденова А.С. «Қылмыстық жазаның әлеуметтік мән». // ҚазҰУ Хабаршысы. Құқық сериясы, №3 (95), 2021.
5. Ағыбаев А.Н. Қылмыстық құқық. Ерекше бөлім. – Алматы: Жет жарғы, 2019. Қазақстандағы қылмыстық жазаның іздендірілу бойынша әлеуметтік зерттеу. – Адам құқықтары жөніндегі Хартия қоры, 2020.
6. Қазақстандағы пробация жүйесінің дамуы: мүмкіндіктер мен шектеулер. – Халықаралық түрме реформасы (PRI) есебі, 2018.OECD. Youth Criminal Justice Systems and Rehabilitation Models. – OECD Publishing, 2021.UNODC.
7. Ажин М. Жазалау мен кешру: әлеуметтік-философиялық талдау. – Алматы: Ғылым, 2020. Баймұхаметов С. Мәдениет және құқық: өзара ықпалдастық мәселелер. – Нұр-Сұлтан: Елорда, 2019.
8. Баранов П.П. Социология преступности. – Москва: Юрайт, 2021.